

VERSLAG

Vergadering:	Raad, nr. 740Raad
Datum en tijd:	Vrijdag 21 januari 2022, 10.15 uur
Plaats:	Videoconference via MS Teams
Aanwezig:	
De (plv.) leden:	Hamer (voorzitter), Den Boer, Boufangacha, Bijl, Ten Dam, Elzinga (tot agendapunt 5.3), Van Eijck, Feitsma, Fey, Gerbrandy, Van Gestel, Ghorashi, De Groot, Hasekamp, Henrar, Van Gest, Van den Heuvel, Van Holstein, Hoogstraaten, Jong, De Jong (tot ca. 11.30 uur), Van Kempen, Klosse, Knoef, Van der Laan, Lindeboom, Louwaars, Melkert, Noordman, Nijpels, Pape, Peek, Putters, Rietbergen, Sleijpen, Tasma, Termeer, Thijssen, Van der Veen, Van der Velden, Verhulp, Vonhof, Ter Weel, Van Weegberg, Weurding, Van Woerkom
Genodigden SER Jongerenplatform:	Ait Abderrahman (FNV Jong), Boahene (LSVb), Van Elven (ISO), Gonsalves (NJR), Hinsenveld (Jong AWWN), Knijnenburg (NJR), Moonen (Jonge Klimaatbeweging), Snel (Jong Management), Vuik (VCP Young Professionals), Wijlhuizen (CNV Jongeren)
Secretariaat:	Prins (algemeen directeur), Rahman (directiesecretaris), Buwalda, Van Essen, Van Hugte, Lemmens, Visser. Van der Vooren (rapporteurs thematafels), Dirven (notulist), Van Driel (secretaresse), Van Kleef (Communicatie), Boudich (digitale ondersteuning), Kuik en Veldhuizen (audiovisuele ondersteuning)

---

1. Opening

Mevrouw *Hamer*, de voorzitter, opent de (digitale) vergadering.

De agenda wordt vastgesteld. Er zijn twee hoofdpunten: de presentatie van de verkenning "*Veelbelovend*" *Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021* en een gesprek over vijf thema's uit het Coalitieakkoord en de aansluiting van SER-activiteiten daarop.

Vanwege het openbare karakter worden de plenaire besprekingen gestreamd. Zie hiervoor de volgende link: https://www.you...h?v=I6C3g_I7yxE.

2. Ingekomen en verzonden stukken, mededelingen

Personele mededelingen

- De voorzitter heet eenieder welkom.
- Een bijzonder welkom aan de genodigden, de leden van het Jongerenplatform. Zie hiervoor de aanhef. Een aantal raadsleden is overigens ook lid van het Jongerenplatform. Dit betreft mevrouw Hamer, mevrouw Bijl, mevrouw Feitsma, mevrouw Van Kempen en de heren Van Eijck en Putters.

Er zijn geen verdere mededelingen of actualiteiten.

3. Vaststelling van het verslag van de vergadering van vrijdag 19 november 2021 (R/2995)

Dit verslag (inclusief bijlage) wordt ongewijzigd vastgesteld en geeft verder geen aanleiding tot opmerkingen.

4. Presentatie verkenning "Veelbelovend" Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021 (R/2996)

De *voorzitter* merkt op dat, zoals uit (vroegere) radio-interviews en nieuwsberichten is gebleken, vandaag de verkenning "Veelbelovend" gepresenteerd. De verkenning, die al namens de raad door het dagelijks bestuur is vastgesteld in zijn vergadering van 17 december 2021, is vandaag ook officieel aan het nieuwe kabinet toegezonden.

Inleiding op de verkenning door de voorzitter van het Jongerenplatform

De heer *Knijnenburg* betoogt dat het de wens van het SER Jongerenplatform is dat elke jongere in Nederland het maximale uit zijn/haar leven moet kunnen halen. Ook twee jaar na de eerste verkenning *Hoge Verwachtingen* (2019) blijkt echter dat er nog een flinke weg te gaan om dat te bereiken.

De nieuwe verkenning "Veelbelovend" beschrijft de kansen en risico's van jongeren bij een aantal belangrijke mijlpalen en onderwerpen in hun leven: een (vervolg)opleiding, werken en ondernemen, wonen, gezinsvorming en klimaat. Het onderwerp klimaat is nieuw ten opzichte van 2019. In de afgelopen twee jaren hebben jongeren laten zien hoe belangrijk dit onderwerp voor hen is. Een mooi voorbeeld hiervan is de Klimaatmars waaraan ongeveer 40.000 mensen, jong én oud, deelnamen. Een Klimaatmars die niet alleen in Amsterdam plaatsvond maar ook in veel andere steden in de wereld. Het onderwerp Klimaat, in de zin van werken aan een groen herstelbeleid, was ook een belangrijk onderwerp in het rapport *En nu...daden!* van de Jongeren Denktank Coronacrisis, een samenwerkingsverband tussen het SER Jongerenplatform en Coalitie-Y, uit 2021.

De voorliggende verkenning laat zien dat er sinds 2019 wel een en ander is veranderd, maar helaas niet altijd in positieve zin.

In de verkenning *Hoge Verwachtingen* kaartte het Jongerenplatform een aantal flinke problemen voor jongeren aan, zoals de toegenomen gelijkheid en onzekerheid en de stapeling van risicofactoren in het beleid gedurende de levensloop die leidt tot uitstel van belangrijke mijlpalen. 'Jongeren leiden in die zin een uitgesteld leven en staan steeds achter in de rij'. Jongeren ervaren dit in toenemende mate en maakten zich hierover steeds meer zorgen.

In de voorliggende verkenning, gemaakt door, voor en over jongeren, laat het Jongerenplatform zien dat de positie van jongeren op veel gebieden niet is verbeterd, en in een aantal gevallen zelfs is verslechterd ten opzichte van 2019. Het vorige kabinet heeft weliswaar mooie woorden uitgesproken en de problemen van jongeren erkend, maar heeft niet genoeg gedaan voor jongeren, waardoor de problemen als het ware zijn genormaliseerd. Er zijn geen structurele verbeteringen doorgevoerd.

In de voorliggende verkenning wordt het nieuwe kabinet daarom opgeroepen hierin een stap voorwaarts te zetten en daadwerkelijk op weg naar een betere toekomst te gaan. Dit door een eenduidige strategie en meer samenwerking, samen met jongerenorganisaties en andere maatschappelijke organisaties.

De nieuwe verkenning doet daarnaast een aantal concrete aanbevelingen over bijvoorbeeld het onderwijs, de woningmarkt en de mentale gezondheid van jongeren.

Het Jongerenplatform wil hieraan graag een actieve bijdrage leveren. Dit doet het Jongerenplatform natuurlijk binnen de SER.

Graag dankt hij eenieder die heeft bijgedragen aan de nieuwe verkenning. Met het risico mensen te vergeten, noemt hij de kroonleden in het Jongerenplatform, Mariëtte, Steven, Luce en Kim, de voorzitters en andere bestuursleden van de jongerenorganisaties uit het Jongerenplatform, hun leden en de ca. 1500 jongeren die meegewerkt hebben aan een onderzoek, de leden van de klankbordgroep en de medewerkers van het secretariaat, Eva, Anna Sophie, Bo, Lilian, Shanta en Peter. De fijne samenwerking heeft tot mooie resultaten geleid. Op naar meer. Hij hoopt dat er met de volgende, tweejaarlijkse verkenning sprake zal zijn van een veel rooskleuriger beeld voor jonge mensen.

Reactie van de heer Henrar namens werkgevers

De heer *Henrar* geeft aan dat werkgevers het een goede zaak vinden dat er een rapport is gekomen over jongeren, opgesteld door jongeren. Dit rapport moet zeker ter harte worden genomen.

Ook werkgevers vinden dat iedere jongere het recht heeft om een goed bestaan op te bouwen. Ook als werkgever wil je niet dat mensen aan de zijlijn komen te staan. We mogen trots zijn op ons land, bijvoorbeeld als we naar het schoolsysteem kijken. Zelf heeft hij in het buitenland gewerkt en geconstateerd dat er in het VK sprake is van een zeer elitair schoolsysteem met privéscholen. Maar we zijn er in Nederland nog niet. Er zijn nog mensen die een extra duwtje nodig hebben, waarbij het vaak gaat om mensen met migratieachtergrond of mensen met een lagere sociaaleconomische status, hoezeer hij dat woord overigens ook verafschuwt. Het is belangrijk hierop (nader) beleid te ontwikkelen. Dit wordt breed gedragen, ook door werkgevers.

Nederland bevindt zich in een rare situatie. Voor een deel heeft dat met de coronasituatie te maken, die ook voor jongeren ernstige gevolgen heeft, zoals het risico op isolatie. Er is echter ook een schreeuwend tekort aan mensen op de arbeidsmarkt. Werkgevers hebben jongeren nodig, maar ook mensen met een migratieachtergrond. In zijn inleiding merkte de heer Knijnenburg op dat het klimaatbeleid en de energietransitie veel jongeren zeer ter harte gaat, zelfs in de vorm van demonstraties. Verduurzaming kan alleen maar worden bereikt met hulp van het bedrijfsleven en van de werkgevers. Technologie biedt vaak oplossingen. Techniek kan ervoor zorgen dat de energietransitie versneld kan worden.

Zijn organisatie, de FME, maar ook organisaties als Bouwend Nederland, Koninklijke Metaalunie en Techniek Nederland vinden dat de kansen voor jongeren moeten worden vergroot. Dat begint al op de basisschool, bijvoorbeeld om meer les te krijgen over techniek. De doorstroom van ROC's en mbo moet worden verstevigd. Veel jongeren kiezen nog voor een administratieve baan en hebben geen goed beeld van de techniek. Uit de feiten blijkt dat jongeren over het algemeen hogere baankansen hebben en veel hogere salarissen hebben in de techniek. Bovendien kunnen ze op die manier helpen bij de energietransitie.

Hierin hebben werkgevers ook de hulp van het Jongerenplatform nodig. Hoe kunnen we als werkgevers ervoor zorgen dat die kansen beter bekend zijn bij jongeren? Hoe kunnen we bevorderen dat jongeren meer kiezen voor de techniek?

Veel werkgevers zitten nu met de handen in het haar vanwege de tekorten aan personeel. Zo hebben netwerkbeheerders ruim 13.000 vacatures, die niet kunnen worden vervuld. Ook bij de bedrijven, die vallen onder de FME en Bouwend Nederland, zijn er veel moeilijk vervulbare vacatures. Werkgevers willen daarom heel graag jongeren kansen bieden en zeker als dat bijvoorbeeld met de energietransitie te maken heeft. De moeilijkheid is hoe we dit over moeten brengen bij jongeren, opdat ze vaker

voor de techniek kiezen en niet voor een baan met weinig baankansen waarbij er later weer omscholing nodig is. Werkgevers hebben hierin de hulp van het Jongerenplatform nodig en dit is ook van belang ten behoeve van een verder vervolg op de verkenning.

Ook werkgevers zijn realistisch, bijvoorbeeld als het gaat om cao-overleg. Zelf heeft hij een cao met de FNV afgesloten, waarin de jeugdschalen zijn geschrapt. Werkgevers willen voor een heel fatsoenlijk salaris zorgen. Vaak is dit in de techniek al bovengemiddeld, maar dat is ook nodig.

Natuurlijk kunnen jongeren ook voor de zorg kiezen. Vaak wordt dit werk helaas wat minder goed betaald, terwijl de mensen hier wel heel nuttig werk doen.

Veel sectoren komen handen tekort. Daarom is juist nu het momentum aangebroken om mensen, die op achterstand staan, erbij te betrekken. Werkgevers willen hierin graag samenwerken met andere partijen en verder overleg voeren. Hij gaat er ook vanuit dat de SER dit zal faciliteren en organiseren, zonder dat er een versnippering in het overleg ontstaat.

De *voorzitter* kan dit laatste toezeggen. Binnenkort zal binnen de SER namelijk een groot traject over de tekorten op de arbeidsmarkt van start gaan. Zij stelt voor om tevoren goed te bespreken op welke wijze de vragen, die de heer Henrar heeft genoemd, de brancheorganisaties en het Jongerenplatform in dit adviestraject kunnen worden betrokken.

Reactie van mevrouw Bijl, jongerenvertegenwoordiger bij de FNV, namens werknemers Mevrouw Bijl dankt allereerst het secretariaat voor het vele, verrichte werk voor deze tweede verkenning.

Het is een belangrijk rapport maar tegelijkertijd ook een heel treurig rapport. Want de toekomst ziet er op dit moment niet zo rooskleurig uit voor ons/jongeren. De politiek doet al jaren te weinig om de toekomst van het land te beschermen. Simpel gezegd, als er niets gebeurt, gaan we achteruit.

Jongeren staan aan het begin van hun leven en zijn een kwetsbare groep. Jongeren moeten het hebben van hun omgeving, goede wetgeving en het vertrouwen dat zij kunnen bouwen aan hun leven. Wij concluderen dat er gewerkt moet worden aan de basis. Die basis kan worden versterkt door het afschaffen van het minimumjeugdloon, het aanpakken van flexwerk en door meer aandacht te besteden aan belangrijke mijlpalen die nu worden uitgesteld.

En niet alleen op de arbeidsmarkt kunnen wij de basis versterken, maar ook in het onderwijs, bijvoorbeeld door stagediscriminatie aan te pakken. Investeer ook in onderwijs, want dit is de motor, individueel en collectief, voor onze toekomst.

En als we het hebben over onze toekomst, moeten we ook omkijken naar de vele starters, die nu met een nieuw pensioenstelsel te maken krijgen met een witte vlek. Ook de klimaatcrisis is belangrijk in dit rapport en daarvoor is een radicale inzet nodig, willen wij überhaupt nog een toekomst hebben.

Er zijn nog veel punten uit deze verkenning, waarover zij zou willen vertellen, maar ten slotte zou zij de raad graag de vraag willen voorleggen, waarom wij/de jongeren niet meer gefrustreerd zijn. We hebben elk recht om gefrustreerd te zijn. Muren waar wij tegenaan lopen, worden opgevat als individuele obstakels in plaats van als structurele problemen. We hebben te maken met een wooncrisis, een klimaatcrisis, gigantische schulden en groeiende ongelijkheid. En de rekening van de coronacrisis komt daar ook nog bij. Maar naar alle rapporten en adviezen die wij/jongeren uitbrengen en gesprekken die wij/jongeren voeren, moet ook geluisterd worden. Rutte vroeg ons om een revolutie te beginnen. Begin dan met ons serieus te nemen. We hebben gezamenlijk als jongeren een enorm goed rapport geleverd. Met de noodkreet die wij slaan, verwachten wij dat geluisterd wordt en dat het bestuur van het land zich gaat ontfermen over de dag van morgen.

Reactie van mevrouw Van Kempen namens de kroonleden

Mevrouw Van Kempen geeft aan dat zij tweeënhalp jaar geleden ook het woord mocht voeren in een raadsvergadering. Destijds presenteerde zij als voor als toenmalig voorzitter van het Jongerenplatform de verkenning *Hoge verwachtingen*. Het was de eerste keer dat het SER Jongerenplatform met zo'n grote verkenning kwamen, waarbij het platform eigenlijk al direct de vinger op de zere plek legde. Twee jaar later nu kunnen we enorm trots zijn op het werk dat deze keer is geklaard. Het rapport bestempelt zij als een huzarenstukje; er is geen enkel onderzoek uit de afgelopen jaren over jongeren dat niet door de handen van het secretariaat is gegaan, het aantal voetnoten is volgens haar ongekend. Daarvoor natuurlijk alle complimenten naar het secretariaat, het Jongerenplatform zelf en alle anderen die een bijdrage hebben geleverd.

Maar nu terug naar de verkenning *Hoge verwachtingen*. Vandaag horen we helaas dat die hoge verwachtingen allesbehalve zijn uitgekomen. Natuurlijk, blijkt onze generatie nog steeds enorm veerkrachtig, zit er veel hoop en energie, en blijft er optimisme. Zoals de heer Henrar al aangaf, in essentie lijkt het allemaal best wel goed voor elkaar.

In de verkenning "*Veelbelovend*" zien we echter een zorgwekkende trend, die helaas hardnekkig blijkt te zijn. We zien bijna alle cijfers omhoog bijgesteld, en dan niet in positieve zin. We zien, zelfs los van de pandemie, woonquotes boven de 50%, toenemende prestatiedruk, studieschulden die de pan uitrijzen. We zien keiharde scheidslijnen, waarbij steeds minder jongeren aan de goede kant van de muur lijken te staan.

We kunnen dus best met zijn allen concluderen: we zetten jongeren steevast achteraan in de rij, en leggen de rekening dan ook nog eens bij hen neer. Niet beseffend, of misschien niet voldoende beseffend, dat we daarmee enorme roofofbouw plegen op onze jonge generaties. In een tijd waarin vermogen en kapitaal meer dan ooit de doorslag geeft aan welke kant van de scheidslijn je staat, wordt het voor een hele generatie steeds moeilijker gemaakt om al die kapitalen, sociaal, cultureel, financieel op te bouwen en te behouden. Het is, zoals het voorliggende rapport aantoont, echt alle hens aan dek.

Toch wil spreekster eindigen met een positieve noot. Het is een enorme eer om de afgelopen jaren het Jongerenplatform toch een soort van te hebben zien 'opgroeien'. Het is al lang geen op zichzelf staande groep meer, die af en toe mag vergaderen in de 'krochten' van de SER en vooral de gemiddelde leeftijd van de polder omlaaghaalt. Het Jongerenplatform is een fundamenteel onderdeel geworden van het polderlandschap. Dat laat ook weer deze verkenning zien: de hoeveelheid SER-adviezen dat de revue passeert is ongekend. We zien echt dat daar een mooie samenwerking aan het ontstaan is. En hetzelfde geldt andersom: de hoeveelheid SER-commissies en -adviezen, waaraan het Jongerenplatform een meer dan waardevolle bijdrage levert, groeit ook elke dag weer. Dat is iets om te koesteren als de Sociaal-Economische Raad en geeft hoop voor de toekomst.

Graag gebruikt zij dit moment om wijlen Hans de Boer te herinneren. Na de publicatie van de verkenning *Hoge verwachtingen* in 2019 sprak hij ons aan: "Dit soort verkenningen, en het Jongerenplatform, zijn misschien wel juist de kern en het bestaansrecht van de SER: Het draait om zorgen voor de toekomstige generaties en hen een beter land en een betere wereld achterlaten."

Spreekster hoopt dat we dit ter harte nemen. Als we dan over tweeënhalp jaar weer een nieuwe verkenning opstellen, kan deze hopelijk een minder dubbelzinnige titel worden

gegeven, waarin doorklinkt dat we het hebben waargemaakt en dat de huidige trends zijn gekeerd.

Afronding bespreking

De *voorzitter* hoopt dat de volgende verkenning inderdaad op veel punten een verbetering zal kunnen laten zien.

Zoals de heer Knijnenburg in diverse media naar voren heeft gebracht, hoopt spreekster dat het nieuwe kabinet in de komende tijd niet alleen luistert maar vooral meer oppakt en uitvoert. Dit is ook in lijn met de vraag die mevrouw Bijl aan het slot van haar betoog opwierp. In dit verband is overigens de titel van een eerder rapport van de Jongeren Denktank Coronacrisis op zijn plaats: *En nu...daden!*

Spreekster sluit zich bij mevrouw Van Kempen aan dat gelukt is het werk van het Jongerenplatform te integreren in de rest van het SER-werk.

Ten slotte dankt ook spreekster de jongeren die zitting hebben in of verbonden zijn met het Jongerenplatform voor hun bijdrage, de betrokken secretariaatsmedewerkers, met name mevrouw Buwalda, mevrouw Stoop en mevrouw Lemmens, de verdere ondersteuning en niet in de laatste plaats de communicatiemedewerkers mevrouw Van Kleef en mevrouw Muller.

Voor deze verkenning is ook geput uit een verkenning van het Jongerenplatform over het studiefinancieringsstelsel uit juli 2021 (<https://www.ser.nl/nl/Publicaties/studeren-zonder-druk>), waaraan de heer Odé van het secretariaat een grote bijdrage heeft geleverd.

5. Inleiding voorzitter op Coalitieakkoord, reflectie van Ingrid Thijssen en Tuur Elzinga

5.1 Inleiding voorzitter, reflectie mevrouw Thijssen en de heer Elzinga

Inleiding

De *voorzitter* heeft met tevredenheid vastgesteld dat in het Coalitieakkoord veel terug te vinden is van onze SER-adviezen. Niet altijd precies zoals de SER dat zou willen: vaak zet de SER namelijk een extra of concretere stap. Niet alleen het hoofdstuk over de arbeidsmarkt uit het Coalitieakkoord bevat verwijzingen naar SER-adviezen, maar ook bij de hoofdstukken over de zorg, de kansenongelijkheid en vele andere onderwerpen. Ook voor het nieuwe kabinet geldt nu het motto 'geen woorden maar daden'. Bij de verdere uitwerking van de plannen kan de betrokkenheid van partijen via de SER en de Stichting van de Arbeid behulpzaam zijn. In de deelsessies zal hierover zometeen worden doorgepraat.

De uitdagingen voor de arbeidsmarkt lagen er al voor de coronacrisis. Zoals dit voor meer problemen geldt, heeft de coronacrisis wel de urgentie van die uitdagingen verscherpt. Het is belangrijk om dit vast te houden. Er zijn ook arbeidsmarktvaartstukken die nog niet zo lang een urgent karakter hebben: de grote en groeiende tekorten op de arbeidsmarkt. De heer Henrar is hierop al ingegaan.

Niet alle wensen van de SER zijn terug te vinden in het Coalitieakkoord. Dit geldt bijvoorbeeld voor de kinderopvang. Op zich kunnen we blij zijn dat de kinderopvang toegankelijker wordt, de term gratis vindt zij in dat verband onterecht. Het is echter een gemiste kans dat kinderopvang niet toegankelijker wordt gemaakt voor kinderen van niet-werkende ouders, vooral vanwege de ontwikkelingskansen van hun kinderen. Die wens is kennelijk op de langere termijn geschoven. Dat geeft de SER de kans om hiervoor aandacht te blijven vragen.

Een ander belangrijk onderwerp in het Coalitieakkoord is de energietransitie. Daarbij is

veel gebruik gemaakt van het goede werk van klimaatpartijen onder leiding van de heer Nijpels.

Verder is veel gebruik gemaakt van het werk van de SER als het gaat om de problemen van werkende armen en de kansenongelijkheid in het onderwijs.

In de lente van 2021 adviseerde het SER Jongerenplatform voor een beter studiefinancieringsstelsel voor onze studenten. De plannen van het kabinet komen hieraan, deels, tegemoet. Spreekster gaat ervan uit dat het Jongerenplatform en de hierin vertegenwoordigde jongerenorganisaties de handschoen op dit punt ongetwijfeld nog zullen oppakken.

Reflectie mevrouw Thijssen

Mevrouw *Thijssen* bevestigt dat in het Coalitieakkoord veel inspanningen van de SER zijn terug te vinden. Dat is ontzettend fijn.

Werkgevers constateren dat sprake is van een ambitieus Coalitieakkoord, dat een goede basis biedt voor de verduurzaming en modernisering van Nederland. In die zin is het Coalitieakkoord echt gericht op de lange(re) termijn, wat ook jongeren en toekomstige jongeren meer vertrouwen zou moeten geven. Er zijn plannen en geld voor alle grote vraagstukken en uitdagingen. Uiteraard moeten deze woorden nu ook worden waargemaakt met daden.

Er zijn plannen en geld voor het klimaatbeleid, voor werkgevers hebben deze topprioriteit. Zo wordt ingezet op een groene industriepolitiek, de stikstofproblematiek; complexe problemen waarvan de oplossing jarenlang zal gaan duren.

Er zijn plannen en geld voor bouwen, wonen en uiteraard de arbeidsmarkt, waarover de SER expliciet heeft geadviseerd. Ook zijn werkgevers blij met de aandacht voor ondernemerschap en mkb.

Het Coalitieakkoord bevat ook plannen en geldt voor onderwijs, innovatie en kennis, waarvoor eveneens nadrukkelijk is gepleit vanuit de SER. Zo wordt er 500 miljoen per jaar extra aan innovatie en kennis besteed, naast alle extra middelen voor het onderwijs.

Deze investeringen in de verduurzaming en modernisering van Nederland zijn ook hard nodig. Er was immers sprake van achterstallig onderhoud. De zojuist besproken, nieuwe verkenning van het Jongerenplatform maakt ook duidelijk dat dit hard nodig is.

Nogmaals, de grote uitdaging van deze plannen is de uitvoering: de uitvoering, de uitvoering en de uitvoering. Dat is niet iets waarin Nederland per se heel goed is. Hoe gaat de overheid dit organiseren?

Twee andere grote vraagstukken daarnaast zijn, in de eerste plaats het gebrek aan technici, waarop de heer Henrar al eerder is ingegaan. Er zijn technici nodig voor de vele plannen van het kabinet. Al jaren is dit probleem bekend en al jaren is er te weinig aan gedaan, waardoor het nu ook niet meer eenvoudig oplosbaar is.

In de tweede plaats is de vergunningenproblematiek een enorm knelpunt. De vergunningen voor bijvoorbeeld een elektriciteitsstation of een nieuwe duurzame fabriek zouden in theorie in één jaar kunnen worden geregeld. We doen er in Nederland echter zo'n zeven jaar over. Dat moet echt anders: wanneer vergunningen zo lang duren, zijn de klimaatdoelen voor 2030 ook niet haalbaar, nu wel al leven in 2022.

Samenvattend, werkgevers zijn positief over het Coalitieakkoord en nu aan de slag.

Reflectie heer Elzinga

De heer *Elzinga* stelt dat ook de vakbeweging veel ambitie in het Coalitieakkoord ziet en ook veel terugziet van adviezen van de SER. De grote ambities laten een voorzichtig begin van een ommekeer zien en van ander beleid, waarin meer wordt geïnvesteerd dan lange tijd het geval is geweest. Investerings in het versterken van brede welvaart om

op een verstandige manier uit de coronacrisis te komen. Dit was inderdaad hard nodig en daarvoor heeft de SER ook gepleit.

Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat veel plannen nog niet zijn uitgewerkt. De voorwaarden voor de plannen en investeringen zijn nog 'werk in uitvoering'. Een deel van de SER-adviezen is overgenomen maar nog niet zo concreet ingevuld, ook waar de SER concrete voorstellen heeft gedaan. Ook de vakbeweging wil graag verder meedenken bij de uitwerking van de plannen. Het is echter weinig zinvol om het werk dat de SER al heeft gedaan nog een keer over te doen. Zijn aanbeveling aan het nieuwe kabinet zou dan ook zijn om de adviezen nog een keer wat grondiger te lezen.

Onder meer geldt dit voor het hoofdstuk arbeidsmarkt. Het middellange termijnadvies bevat op onderdelen een praktische en concretere uitwerking dan het Coalitieakkoord. Anderzijds, eerlijk is eerlijk, moet de SER op onderdelen ook nog werken aan een verdere uitwerking.

Voor andere adviezen, bijvoorbeeld op het gebied van de zorg, geldt hetzelfde.

Spreker deelt de zorg van werkgevers met betrekking tot de uitvoering, de uitvoering, de uitvoering. De vakbeweging is immers 'van de mensen': kijk vooral naar de mensen die de uitvoering moeten oppakken. Bijvoorbeeld de technici in het kader van de energietransitie, maar ook de verpleegkundigen en verzorgenden in de zorgsector, de docenten in het onderwijs. De uitdagingen hier zijn al heel erg lang heel erg groot. Waar nu in bijvoorbeeld de zorgsector een tekort aan ca. 10.000 mensen is, zullen dat over 10 jaar 140.000 mensen zijn.

De vakbeweging roept dan ook op om te investeren in de mensen. Dit blijft onderbelicht in het Coalitieakkoord en dit is dan ook een zorg voor de vakbeweging. Het zijn uiteindelijk mensen die de ambities van het nieuwe kabinet moeten waarmaken, en de rol die zijn hierin moeten gaan spelen, komt er nog wat karig van af. Hiervoor heeft de vakbeweging in zijn eerste reacties op het Coalitieakkoord al aandacht gevraagd en dat zal zij blijven doen.

De *voorzitter* dankt mevrouw Thijssen en de heer Elzinga voor hun interessante reflecties.

De heer Elzinga heeft onder meer aandacht gevraagd voor de wel concrete onderdelen uit SER-adviezen. Het secretariaat heeft al een vergelijkend overzicht opgesteld van het Coalitieakkoord ten opzichte van enkele SER-adviezen. Spreekster zal het secretariaat verzoeken om dat overzicht aan te vullen met de concrete suggesties en voorstellen uit recente adviezen. Die informatie moet dan op een ander te bepalen, handige wijze ter beschikking worden gesteld aan de raadsleden en hun organisaties. Op die manier zouden zij een soort 'zakboekje' hebben met concrete suggesties en voorstellen uit SER-adviezen, die zij dan kunnen benutten in hun verdere gesprekken met de nieuwe bewindslieden en ministeries.

5.2 Gesprek in break-out rooms over de Arbeidsmarkt, Jongeren, Ongelijkheid, Klimaat en Woningmarkt

De leden van de raad en de genodigden zijn verdeeld over vijf zogeheten thematafels:

- Arbeidsmarkt onder leiding van de heer Van der Veen.
- Ongelijkheid onder leiding van mevrouw Ten Dam.
- Klimaat onder leiding van de heer Nijpels.
- Jongeren onder leiding van mevrouw Van Kempen.
- Woningmarkt onder leiding van de heer De Groot.

Korte verslagen van de gesprekken (van ca. 45 minuten) aan de thematafels zijn in een niet-openbare bijlage bij dit verslag opgenomen.

5.3 Terugkoppeling gesprekken break-out rooms

Vanuit de thematafel arbeidsmarkt doet de heer *Van der Veen* kort verslag van de belangrijkste bevindingen:

- Deze tafel heeft een breed en informatief gesprek gevoerd.
- De aandacht voor de arbeidsmarkttekorten is snel opgekomen en stelt ons in die zin voor veel nieuwe uitdagingen. Het Coalitieakkoord bevat hiervoor wel handvatten. Tegelijkertijd is duidelijk dat veel plannen nog moeten worden uitgewerkt.
- Interessant is het idee dat de kraptes ons ook veel kansen biedt om in allerlei sectoren op zoek te gaan naar verschillende instrumenten om de tekorten te bestrijden en de participatie te verhogen. Daarvoor zijn diverse mogelijkheden de revue gepasseerd.
- De aanpak van arbeidsmarkttekorten en participatiebevordering is des te groter gezien de ambities van het kabinet om (meer) te investeren in het klimaattransitie en de digitale transitie.
- Tussen sectoren bestaan grote verschillen. De vraagstelling in de industrie is anders dan in bijvoorbeeld de zorg.
- Het gesprek heeft kortom nuttige observaties en suggesties opgeleverd voor het adviestraject dat binnenkort van start gaat naar arbeidsmarkttekorten in verschillende maatschappelijke sectoren, waarin de andere sectoren vergelijkenderwijs worden meegenomen.

Vanuit de thematafel ongelijkheid doet mevrouw Ten Dam kort verslag van de belangrijkste constatering:

- In het gesprek zijn de verschillende bouwstenen de revue gepasseerd als het gaat om de vraag waardoor onderwijs niet altijd gelijkheid realiseert, maar soms ook actief bijdraagt aan ongelijkheid.
- Vanuit verschillende invalshoeken is het belang van het gezin c.q. de opvoeding besproken. Bijvoorbeeld als het gaat om sociaal kapitaal van ouders, de opvoeding in de eerste kinderjaren maar ook zeker in de daaropvolgende jaren.
- Voor nu noemt spreekster twee elementen die zijn genoemd om het probleem te verminderen.
In de eerste plaats het belang om coalities te sluiten met andere sectoren dan het onderwijs. Te denken valt aan meer aandacht aan ondernemerschap in het onderwijs voor leerlingen die hiermee niet vanzelfsprekend in aanraking komen.
In de tweede plaats het enorme belang van kwalitatief goede, professionele leerkrachten. Aandacht voor ongelijkheid, bias, de verschillende behoeften van leerlingen én hun ouders zijn of behoren onderdeel te zijn van de professionaliteit. Als je ouders meer bij de school wilt betrekken, moet je de input van alle ouders ook serieus nemen. In die zin vergt het ook het nodige van de organisatie van het onderwijs zelf.

Vanuit de thematafel klimaat brengt de heer *Nijpels* de volgende observaties in:

- In het gesprek zijn de verschillende plannen op klimaatgebied uit het Coalitieakkoord kort doorgelopen, waarbij spreker heeft toegelicht waarover departementaal beleidsbrieven worden voorbereid.
- Daarna zijn enkele thema's nader besproken. In de eerste plaats uiteraard de arbeidsmarkt, een groot probleem voor niet alleen de energietransitie maar voor alle sectoren. Er is geen behoefte meer aan dialogen, werkgroepen en rapporten, maar aan een nationale, programmatische aanpak onder leiding van een speciale dg. Denk bijvoorbeeld aan de goede aanpak van de toenmalige Taskforce Jeugdwerkloosheid onder leiding van wijlen de heer De Boer.
- Het kabinet is voornemens het klimaatbeleid strakker aan te sturen en het Klimaatakkoord zal programmatisch worden georganiseerd, waardoor de

'afrekenbaarheid' groter zal worden. Daaraan kleven een aantal problemen. Geld is er genoeg, maar hoe organiseer je dat nu? Vanuit de thematafel is voorgesteld dat het bedrijfsleven ook moet worden betrokken bij de vormgeving van die uitvoering.

- Vastgesteld is dat het draagvlak voor klimaatbeleid en daarmee voor een strak beleid enorm is toegenomen. Vraag is dan wel hoe het draagvlak bij de burger moet worden georganiseerd?
- Naast de arbeidsmarktproblemen vormen de geringe capaciteit van de elektriciteitsnetwerken een groot probleem. In het Coalitieakkoord is afgesproken dat in de trant van de Crisisherstelwet ook wordt gekeken naar (verkorting en vereenvoudiging van) de procedures. Hier zal hard moeten worden ingegrepen. Dat idee kan echter botsen met het belang van burgerbetrokkenheid en het draagvlak bij burgers.
- Ten slotte heeft spreker toegelicht hoe het Klimaatakkoord geïntegreerd kan worden met de politieke afspraken uit het Coalitieakkoord. Dat is een ingewikkeld proces dat strakke sturing en (wederom) programmatisch werken vraagt.

Vanuit de thematafel jongeren merkt mevrouw *Van Kempen* op dat er vandaag al veel is gesproken over de problemen bij en van jongeren. Daarom is vooral de vraag besproken hoe kan worden bereikt dat de volgende verkenning een positieve titel heeft. Daarover is een mooi en vooral ook gedragen gesprek gevoerd, dat hoop geeft:

- We moeten op zoek gaan naar intergenerationele solidariteit. Wat zijn bijvoorbeeld de gevolgen van bezuinigingen op jeugd/jongeren over 10, 20 of 30 jaar, ook voor mensen uit andere generaties?
- Wat gebeurt er met alle fondsen die zijn aangekondigd? De ontwikkelingen kunnen via een dashboard worden gevolgd. Suggestie van mevrouw Thijssen was dat het Jongerenplatform vervolgens een soort 'State of the Union' zou kunnen uitbrengen. Daarin kan bijvoorbeeld worden geconstateerd of de belofte van 100.000 woningen is gerealiseerd, of voor de juiste doelgroepen op de juiste plaatsen een woning wordt gerealiseerd?
- Aangezien het Jongerenplatform nu herhaald heeft geadviseerd in de beleidsvoorbereiding ook gebruik te maken van een generatietoets, kan de SER zelf daarin uiteraard niet achterblijven. De heer Van Eijck, die actief is in vele SER-commissies, zal daarin in zijn commissies het voortouw proberen te nemen.
- Mevrouw Prins riep de jongeren in een mooi slotwoord op dat we vooral ons activisme niet moeten verliezen. In de komende jaren zal het Jongerenplatform dit meenemen en ook geregeld 'buiten de lijntjes' te proberen te kleuren.

Vanuit de thematafel woningmarkt doet de heer *De Groot* kort verslag van de belangrijkste bevindingen:

- Deels is een appreciatie gegeven van het Coalitieakkoord, deels heeft een doorkijkje plaatsgevonden naar de een nog in te stellen SER-commissie op het gebied van de woningmarkt.
- De ambitie en urgentie 'spat van het Coalitieakkoord af', maar in zekere zin is ook sprake van een gemiste kans en zijn er grote zorgen over de haalbaarheid van alle ambities. Er is dus sprake van een gemengde appreciatie. Het betekent ook dat er nog veel werk aan de winkel is, ook voor de in te stellen commissie.
- Met name werd het gebrek aan aandacht voor de fiscaliteit met betrekking tot de woningmarkt genoemd. Er is veel aandacht voor de aanbodzijde en weinig voor de vraagzijde. Dit vormt dan weer een brug naar doelgroepenbeleid voor de in te stellen commissie: afstemming huur en koop, sociale en vrije huur.
- Ook voor de woningmarkt werd het tekort aan technisch geschoold personeel genoemd. Door een gebrek aan handen kan de ambitie vastlopen.
- Het is ten behoeve van integraal beleid hoopvol dat er een minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening komt. Tegelijkertijd is in de afgelopen

jaren veel verwacht van decentrale overheden en dat het een kunst zal worden Rijk en decentrale overheden de opdracht gezamenlijk op te pakken. Ook dit zal een onderwerp zijn waaraan de in te stellen SER-commissie aandacht zal schenken.

- Een laatste belangrijk onderwerp voor die commissie is ook de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad.

De *voorzitter* dankt de betrokken kroonleden voor hun korte maar heldere terugkoppeling van de gesprekken aan de thematafels.

5.4 Korte, verdere gedachtewisseling

De heer *Nijpels* merkt nogmaals op dat de arbeidsmarktproblematiek op alle terreinen speelt en in die zin wellicht het grootste macro-economische probleem is. Er zijn veel rapporten over verschenen. Zo heeft het deels te maken de organisatie van het onderwijs, deels met het benutten van allerlei reserves op de arbeidsmarkt. Aan welke concrete oplossingen denkt de betrokken thematafel?

De heer *Van der Veen* antwoordt dat er geen 'silver bullit' voor deze problematiek is. Door de thematafel zijn veel ideeën genoemd, die nuttig en snel kunnen worden ingezet voor verschillende doelgroepen en verschillende sectoren.

De *voorzitter* vraagt welk goed idee per telegram of beter gezegd per sms naar de heer Rutte gestuurd kan worden.

Mevrouw *Ten Dam* zou het kabinet willen oproepen om "onderhand iets aan de vroege selectie te doen".

De *voorzitter* is benieuwd welke korte boodschap de thematafel jongeren zou willen overbrengen.

De heer *Knijnenburg* bepleit de basisstructuur (ondergrens) ten behoeve van te nemen beleidskeuzes door verschillende generaties te definiëren en te zien als investering die zich later terugverdient.

Uitgedaagd om een kortere boodschap te formuleren, suggereert mevrouw *Bijl*: "Doe de oren open en maak er daden van".

Mevrouw *Moonen* zou de generatietoets centraal willen stellen: bij de miljardeninvesteringen is het ontzettend belangrijk om te investeren in een (betere) toekomst.

Met het oog op de gevorderde tijd rondt de *voorzitter* de bespreking en daarmee een goede vergadering af.

6. Rondvraag en sluiting

Van de rondvraag wordt geen gebruik gemaakt.

De vergadering wordt om ca. 12.00 uur beëindigd.